

БЪЛГАРИСТИЧНИ ЧЕТЕНИЯ – СЕГЕД 2019

**Международна научна конференция
Сегед, Унгария, 13–14 юни 2019 г.**

JATEPress
Szeged 2019
SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM

BÖLCSÉSZETTUDOMÁNYI KAR
SZLÁV INTÉZET, SZLÁV FILOLÓGIAI TANSZÉK

A kötet megjelenését MAGYARORSZÁG KORMÁNYA
és a SZEGEDI BOLGÁR NEMZETISÉGI ÖNKORMÁNYZAT támogatta.

KÉSZÜLT MAGYARORSZÁG
KORMÁNYÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL

2019.

SZERKESZTŐK:
Balázs L. Gábor
Farkas Baráthi Mónika
Majoros Henrietta

A borítót Farkas Baráthi Mónika *Dragalevci kolostor* c. fotójának felhasználásával Szőnyi Etelka tervezte.

© Auctores, 2019

ISBN 978-963-315-424-3

СЪДЪРЖАНИЕ

Секция I: История на българския език

БАЛАЖ, Л. ГАБОР: Български суплетивни форми от историческо и типологическо гледище	7
ЖЕЛЯЗКОВ, ДИЯН – СТЕФАНОВ, СТЕФАН: Най-ранният българско-унгарски речник от 1786-та г., открит в България през 2019 г.	15
КОЧИШ, МИХАЙ: К вопросу о времени венгерско–болгарских языковых контактов	23
ЧИЗМАДИЯ, РИТА: Натуралната морфология като алгоритъм	29

Секция II: Езикознание

АЛЕКСОВА, КРАСИМИРА: Обществени оценки за социално-демографската детерминираност на допускането на граматични грешки в писмената реч	35
АТАНАСОВА, АТАНАСКА – ГЕОРГИЕВА, ЦВЕТЕЛИНА: <i>Речникът на българския език</i> в съвременната епоха	47
ВОЙНОВА, КАТЕРИНА: Седмото изкуство – източник на вдъхновение за четвъртата власт	55
ГЕОРГИЕВА, ЦВЕТЕЛИНА – АЛЕКСАНДРОВА, ТАТЯНА: Езиковите бележки през 2019 г. в онлайн справочника <i>Написаното остава. Пиши правилно!</i>	63
ГУНДАШЕВА, ЖЕНЯ – ИВАНОВА, ВАНЯ – ПЕТКОВА, ГЕРГАНА – МИРЧЕВ, ДИМИТЪР: Разработване на специализиран наръчник в помощ на чуждестранни първокурсници в Медицински университет – Пловдив	73
ДЕНЧЕВА, ДИЛЯНА: Бог високо цар далеко: Образът на евродепутата в Българския форум	81
ДЕРЖАНСКИ, ИВАН – СИРУК, ОЛЕНА: Елативната представка <i>пре-</i> в български и украински език	91
ДУДАШ, МАРИЯ: <i>Огънят</i> в българската и унгарската фразеология и в народните обичаи	103
ЖЕРЕВА, МАРИЯ: Лексикална вариантност на паремиологичните единици в българския език	111

ЗАМБОВА, АНТОНИЯ: Ролята на интернет медиите в съвременната българска медийна среда	119
ЗИДАРОВА, ВАНЯ: Концептът <i>семејство</i> от лингвистична и културологична гледна точка	125
ИССА, КАТЯ: Процесът на разбългаряване в процеса на емиграция	135
КРЕЙЧОВА, ЕЛЕНА: Специализираният превод – изисквания и предизвикателства	145
МИЦКОВА, МАРИЯ: Кратък обзор на проучванията на балканските говори през третата четвърт на XIX в.	153
МОСКОВА, МИХАЕЛА: Мястото на конклузива в евиденциалната глаголна категория на съвременния български език	163
ПАЦЕВА, МИРЕНА – РУНЕВСКА, ЕЛЕНА: Параметри на лексикалната прогресия в обучението по български език като чужд	173
ПЕТРОВА, ГАЛИНА: Присубстантивна употреба на <i>че</i> -изречения в българския език	185
ПОПОВА, КАТАЖИНА: Подчинени определителни <i>да</i> -изречения в българския език и техните полски паралели	195
СИВИЛОВА, ЯНА: Как е времето горе? Върху ролята на формулите в езика на медиите	201
СИМЕОНОВА, КРИСТИЯНА: Към въпроса за ретерминологизацията съвременната българска терминология	211
SOKOLOV, IVAN: Adnominal appositive <i>da</i> and <i>che</i> clauses in Bulgarian and their corresponding structures in English	219
СТАЛЯНОВА, НАДЕЖДА – КРЕЙЧОВА, ЕЛЕНА: За някои специфики в заглавията на медийните текстове	229
ТОДОРОВА, БИЛЯНА: За атрибутите на толерантността: Структурно-семантична характеристика на прилагателните, употребявани в съчетание със съществителното <i>толерантност</i> в българската преса между Освобождението и 1944 г.	235
ХАУГЕ, ХЕТИЛ РО – БРЕНДЕМУЕН, БЕРНТ: Нови етимологии на три турски заемки в българския език	245

Секция III: Литературознание

АДИНОЛФИ, РОБЕРТО: Призивите за четене в творбите на възрожденските автори	251
--	-----

АДИРКОВ, КОНСТАНТИН: Дон Жуан в българската литература: Пиесата <i>D. J.</i> на Георги Господинов	265
АЗМАНОВА-РУДАРСКА, ЕЛЕНА: Иван Грозев и културно дружество „Българско родно изкуство“	273
АРЕТОВ, НИКОЛАЙ: Чудомир и другите: Райко Алексиев и Сава Злъчкин	281
БОРИСОВА, ЕЛЕНА: Транс/формации на тялото в романа <i>Тяло под роклята</i> на Галин Никифоров	295
ВАТОВА, ПЕНКА: Интервютата на Георги Рупчев: Ключ за разбиране на поезията му	303
ВЕЛКОВА-ГАЙДАРЖИЕВА, АНТОНИЯ: За <i>История на българската</i> <i>литература</i> от Светлозар Игов	311
ИЛИЕВ, БОРИС: Фикционалното изграждане на субектните светове в прозата на Павел Вежинов от 70-те години на ХХ в.	321
ИЛИЕВА, БОЙКА: Женски гласове в преводната италианска литература (1878–1918)	329
МИХАЙЛОВ, ДИМИТЪР: Стоян Михайловски и началото на българския модернизъм	335
ПЕНЕВ, ПЛАМЕН: Между 56-та и 90-те. Любомир Левчев: По стъпките на една творческа генеалогия. Автентичен модернизъм – соцреализъм	345
ТЕРЗИЕВА, МАРГАРИТА: Българската детско-юношеска периодика от Освобождението до 1944 година като класическо медийно информационно средство	355
ТЕРЗИЕВА, МАРГАРИТА – КАПИНОВА, ЕЛИЗАВЕТА: Болгаро–румунские параллели в литературной и общественной деятельности Василе Христу и Христо Капитанова	363
ФАРКАШ БАРАТИ, МОНИКА: Рецепцията на романите на Милен Русков в Унгария	369
ХРИСТОВ, АЛЕКСАНДЪР: Елин-Пелиновите <i>Черни рози</i> и стихотворенията в проза на Кажимеж Пшерва-Тетмайер	377

Секция IV: Фолклор и културология

БОЖИНОВ, ВЕНЦИСЛАВ: Футболните запаянковци в България – езици, знаци, символи	387
--	-----

ГЕРГОВА, ЛИНА: Граници и политики на културно унаследяване в Добруджа	397
ГЕРГОВА, ЯНА: Конструирание на национално културно наследство зад граница: „Българските места“ в Италия	407
МЕНХАРТ, КРИСТИНА: Конните състезания при българи и унгарци и техния обреден контекст	415
ЯНКОВА, ВЕНЕТА: Из фолклора на кримските татари в България в изслед- ванията на Ищван Мандоки Конгур: Гатанки и приказки	427

ГРАНИЦИ И ПОЛИТИКИ НА КУЛТУРНО УНАСЛЕДЯВАНЕ В ДОБРУДЖА

Лина Гергова

(Българска академия на науките, Институт за етнология и фолклористика
с Етнографски музей – София, lina.gergova@gmail.com)

Abstract

On the basis of research and observations which the author has conducted within the period 2017–2019, Dobruja is considered as a focal area of national and private policies for constructing and maintaining cultural heritage and associated spaces. The accent is on several key historical moments and topoi. The study follows the routes of commemorations and patriotic visits paid at present and the leading interpretative trajectories are the interactions border – historical territory and institutional – private policies of inheriting and building the national.

Keywords: Dobruja/Dobrogea, national heritage abroad, commemorative visits.

Въведение

Добруджа е географски регион, в наши дни поделен между България и Румъния и затова разделена на Южна и Северна, в териториално съотношение приблизително 1 към 2. Поделянето ѝ се осъществява през 1878 г. със Санстефанския и Берлинския договор, като се смята, че Русия предава Северна Добруджа на Румъния като компенсация за това, че взима обратно Южна Бесарабия (отнета ѝ след Кримската война). По време на балканските войни Румънските власти първо заявяват претенции към Южна Добруджа, която искат като компенсация за разширяването на България към Одринска Тракия (град Силистра е даден на Румъния на посланическата конференция в Санкт-Петербург), а след това, през 1913 г., я окупират, като румънската войска навлиза в България и стига до София. Предаването на Южна Добруджа на Румъния е узаконено с Букурещкия договор от 10 август 1913 г. По време на Първата световна война при сложна международна и стратегическа обстановка, успешните бойни действия на III българска армия водят до постепенното присъединяване на цяла Добруджа към България през 1916–1917 г. С Ньойския договор тези земи са върнати отново на Румъния, след което се прокарва политика по колонизация, включително и изпращане на турско население в Турция и настаняване на румънски преселници от Балканите. Сред българите са проведени целенасочени асимилативни политики, включващи изнасяне на обучението по роден език в частни (и непосилно скъпи) училища, забрани за ползване на български език в публич-

ните пространства, латинизиране и романизиране на надписи, вкл. църковни.¹ За това свидетелстват редица български учени от междувоенния период (вж. Габе 1917, 1925; Петров 1994²), но материалните следи мога да се видят и днес в Тулча, Констанца, Бабадаг и по-малките селища (срв. Симеонов 2014). За 20 години в преброяванията резултатите от тази политика стават видими – броят на българите леко намалява, но този на румънците силно се увеличава – на места над 200 пъти.³ Местните обозначават предаването на Южна Добруджа на България по силата на Крайовската спогодба от 1940 г. като „освобождение“.

Румънците и днес наричат тази част на областта „Cadrilater“ – четириъгълник не просто в смисъла на геометрична фигура, а на укрепено от четири страни място. От своя страна, българите и българските власти също винаги са имали различно отношение към двете части на Добруджа, като през целия междувоенен период южният дял е обект на внимание сериозни политики в обществената сфера (Димов 2012: 57–61; Negoită 2014) – вероятно най-вече заради силните добруджански движения във Варна, Русе и София. И докато в румънската литература събитието, разглеждано като несправедливо, е подписването и налагането на Крайовската спогодба от нацистка Германия (Costea 2009), най-важният исторически момент, съсредоточаващ обществена и семейна травма и привличаща научен интерес, е т.нар. отвличане на добруджанци в Молдова или масовото интерниране, започнало през август 1916 г. (Димов 2012: 67–70).

В текста по-нататък ще се опитам да представя чрез няколко примера основните траектории на **културно унаследяване в Добруджа**, като акцентът е върху Южна, но те включват и Северна Добруджа. Под културно унаследяване имам предвид процесите на утвърждаване на добруджанското като памет и специфична териториалност, като част от националния исторически разказ, но и като конструирана самобитност. Тези процеси се реа-

¹ Процесите на унификация не протичат само сред българското население. С Ньойския, Трианонския и Сен-Жерменския договор на Румъния се предават територии не само от България, но и от Австро-Унгария и Русия, където в следващите десетилетия румънската държава извършва целенасочена политика по обучение в румънски език, история и култура (вж. подробно у Livezeanu 2000).

² По-специално вж. текстовете на П. Габе *Жестокостите* и на Ал. Дякович *Добруджа под гнета на румъните*. Вж. също цитираната в Димов 2012: 67 литература.

³ Например в Балчик през 1910 г. българските власти отчитат 3297 българи и 11 румънци, а през 1930 г. румънските власти отчитат 2244 българи и 1019 румънци; в Каварна съответно – 2741 на 3 и 1960 на 662; в Добрич – 9064 на 24 и 12 309 на 4708 (примерите са произволни, като целта на подбора е съизмеримост в административните единици – срв. Преброяване 1910, Recensământul 1930).

лизират в няколко дискурсивни плоскости – в исторически публикации (професионални, краеведски и медийни), в патриотични и възпоменателни пътувания както в рамките на Южна, така и към Северна Добруджа и други части на Румъния, в споделени българо-румънски културни инициативи, в изграждане на мемориални места и традиции. Изследването,⁴ на което стъпвам в изложението си, е в развитие, като засега покрива Балчик, Добрич и Генерал Тошево от българска страна и Тулча, Констанца, Еникьой (Михаил Кугълничану) и Букурещ – от румънска. Започнах го през 2016–2017 г., докато живеях в румънската столица и трупях впечатления и познания – още тук бих искала да благодаря на всички мои събеседници, някои от които са споменати тук, за споделените пътища и спомени. Разбира се, моят поглед е външен и е предначертан от темата за разделянето на Добруджа и за преселването на огромни групи хора, но смятам, че по темата трябва да се говори и че линиите на културни практики и взаимодействия, които откроявам, са валидни.

Образите

Добруджа е изведена в няколко ключови образа, отразени в литературата и изкуството изобщо, които не са само вътрешно преживявани, но и външно утвърдени. Това са на първо място земеделieto и обработваните земи като културен пейзаж; **плодородието** като символ и произхождащата от него образност. Второто е морето, при това предимно гледано откъм *Балчик* – както и неговите скали и амфитеатрален пейзаж. Примерът е много очевиден – колекциите на Художествена галерия – Добрич, които съдържат произведенията и на местни (Никола Даскалов, Никола Тухтанов и др.), и на външни художници (Владимир Димитров – Майстора, Кеазим Исинов, Димитър Казаков и др.).

Другата група образи са наложените в *Йовковите текстове* – Антимовския хан с неговите характери, Албена, чифликът. През 1980 г. на централно място в Добрич е издигнат Дом-паметник „Йордан Йовков“, който би следвало да е допълнение към къщата-музей на писателя, но всъщност сам по себе си става символ на града и чрез монументалността си утвърждава значимостта на Йовков за региона. В експозицията му ясно видим е акцентът върху живота на автора в Добруджа – като учител, училищен директор, репортер, като другите му житейски траектории са донякъде нег-

⁴ Изследването и настоящият текст са част от работата ми по проект „Конструиране на национално културно наследство в чужбина: трансгранични поклоннически и възпоменателни практики“, финансиран от Фонд „Научни изследвания“ при Министерство на образованието и науката на Р България.

лижирани (например седемте години в Букурещ са представени само в една витрина, а тъкмо там той пише най-значимите си произведения).

Събитията

В културното унаследяване на добруджанското се открояват няколко исторически събития, които са ключови в цялата област с определени припламвания на места. Тези събития изцяло гледат към Румъния и към периода 1913–1940 г. На първо място, това са военните победи, постигнати от III българска армия, по-известни като *Добруджанска епопея* или Добруджанско настъпление, отличаващи местата Карапелит и Кочмар, Добрич, Тутракан и мн. др. (и Мачин, Кубадин, Исакча, Кюстенджа в Северна Добруджа). В тези пространства през последните десетина години са издигнати паметници – предимно на *генерал Иван Колев*, а в Добрич и Тутракан има мемориални комплекси *военни гробища*, обособени още по време на войната, запазени и поддържани до днес. На паметниците и военните гробища се организират чествания основно през септември, когато са историческите годишнини от съответните боеве.

Освен чрез паметници паметта за победните битки през 1916–1917 г. е запечатана в **наименованията на множество селища** в района – Генерал Тошево (на ген. Стефан Тошев), Генерал Киселово (на ген. Пантелей Киселов), Генерал Колево (на ген. Иван Колев), Поручик Чунчево (на поручик Никола Чунчев), Полковник Свещарово (на полк. Никола Свещаров) или Приморци (на Осми пехотен приморски полк), Козлодуйци (на 36-ти пехотен козлодуйски полк), Врачанци (на 35-ти пехотен врачански полк), Черноморци (на 24-ти пехотен черноморски полк), Рилци (дн. квартал на Добрич, на повишените в чин поручик през 1915 г. в Рилския манастир юнкери от втори специален клас на Военното училище) и пр.⁵

Другото голямо събитие, годишнините от което се ознаменуват в много селища, е **Крайовската спогодба**, влязла в сила на 21 септември 1940 г. чрез навлизането на българските войски в Южна Добруджа (Участието 2010: 1).⁶ Централният площад в гр. Балчик носи името „21 септември“, цент-

⁵ За имената Приморци, Козлодуйци, Врачанци, Черноморци и др. ми подказа в разговор уредникът от Градския музей в Балчик Дарин Канавров. За Рилци вж. <rodoslovie.free.bg/ot_koga_riltsi_nosi_imeto_si.html> (посетен 11.06.2019).

⁶ Вж. и *Манифест към българския народ от Правителството на България* от 21.09.1940 г., както и изложба „21 септември – Денят на нашето освобождение“ (достъпна на <morskivestnik.com/mor_kolekcii/mor_post/balchik_free.html>, – посетен 11.06.2019).

рален булевард в Добрич се нарича „25 септември“, а в Силистра малка уличка се казва „1 октомври“.⁷

Към тези дати и места трябва да добавя и няколко **травматични събития** – вече споменатото отвлечение от август 1916 г., както и избиването на над 50 добричлии в сградата на градската жп гара, клането в с. Сребърна и запалването на с. Стожер през септември същата година (срв. Димов 2014: 72–75). В добруджанските села и градчета през последните години, особено във връзка със стогодишнината, усилено се изграждат паметници, свързани с паметта за отвлечането в Молдова – такива има в Срацимир (общ. Силистра), Карапелит, Попгригорово, Росеново (общ. Добрич), Изворово, Сноп (общ. Ген. Тошево), Дропла, Балчик (общ. Балчик), Тутракан, с. Граничар, Шабла (общ. Шабла) и др. Особено впечатляващ и като композиция, и като мащаб, и като послание е мемориалната градина „Неовършеният харман“ в с. Житен, посветена „на мъчениците на Майка Добруджа“, както гласи поставеният надпис. Този комплекс е изграден с дарения и с подкрепата на Община Генерал Тошево, на чиято територия е разположено с. Житен. В първите 10 години от историята на мемориала стоят изписани само имената на изчезналите житенци, но амбицията на идеолога му е той да стане „вседобруджански“⁸ и за 100-годишнината от отвлечането са добавени плочи с изписани всички засегнати добруджански села и съответния брой жертви. Добавени са и имената на убитите 53-ма добричлии. Впрочем, до днес не е ясен точният брой отвлечени и загинали добруджанци. По различни данни те са между 25 и 40 хил. души, а имената им са известни най-вече от списъците, отпечатани през 1917 г. във в-к Добруджа⁹ – повечето автори след това се основават на този материал, той е и основата на надписите в мемориалната градина в Житен.

В опозиционно отношение е паметта за отвлечането в гр. Балчик. Допреди десетина години в експозицията на Градския музей можеше да се види скромна информация за това събитие, а по онова време в града се поставят и паметни плочи с имената на изчезналите от селата в община Балчик. Два пъти се иска мнение на музейните специалисти, като в някакъв момент с

⁷ В различните градове българските войски влизат на различни дати, съответно в Балчик на 21 септември, в Добрич – на 25 септември, а в Силистра и други градове – на 1 октомври 1940 г.

⁸ Вж. <otkaranite.bg> (посетен 11.06.2019).

⁹ След като в течение на 56 броя са излезли всички имена на отвлечени, в-к *Добруджа* обобщава, че „само отъ южна Добруджа сж били откарани отвъд Дунав като заложници 17,518 мъже, жени и дъца отъ Силистренска околия 9641, отъ Тутраканска околия – 2293, отъ Куртбунарска – 1014, отъ Добришка – 4567 лица“ (в-к *Добруджа*, Бабадаг, 7.11.1917, бр. 57, 1).

такова се включва и акад. Георги Марков – въпросът е къде да бъдат поставени тези плочи. Първият път историците предлагат мястото, където до 1940 г. стои паметник на кралица Мария, а вторият – пред построения от нея дворец, днес един от символите на Балчик. Общинският съвет отказва тези предложения, като се говори, че съществува страх да не бъдат отблъснати румънските туристи – основен поток почти целогодишно.¹⁰ На този „най-скрит“ (по думите на Д. Канавров) паметник не се извършват церемонии и чествания, той остава в дъното на централния площад, фокусиран върху освобождаването на града.

В края на тази точка е наложително да подчертая, че паметта за геройствата и трагедиите от 1910-те избуява особено след падането на тоталитарния режим през 1989 г., по време на който не е било прието да се говори за миналите неразбирателства между тогавашните добри съседи. Този период почти отсъства и от официалното обучение по история в училище – както преди, така и след демократичните промени.

Преселването

Докато изброените дотук акценти, свързани със събитията и местата от Балканските и Първата световна война до Крайовската спогодба, да са по-скоро пазещи границите на Добруджа – особено спрямо идеята за румънска офанзива, следващите траектории на унаследяване свързват в мрежа отделни пространства в Северна и Южна Добруджа. Те се основават на обмяната на население, договорена през 1940 г. в Крайова, и на семейните истории за произход и предци, за загубен дом и за тежкото преселение. След 1989 г. излизат немалко **мемоари** за преселването (Генов 1998; Божидаров 2014, Лебедова–Георгиев–Цанова 2017, Трендафилова 2017),¹¹ като в повечето водещите линии са свързани с травмата от напускането на родния дом и село, с тежкото преселване в есенния студ и очакването на настаняване в зимни условия, трудното оземляване и адаптация. Литературата фиксира преселването като лично и семейно събитие, но днес в повечето случаи става въпрос не за възпоменаване на събитие, а за поддържане на роднински връзки с хора от другата страна на границата и за инициативи за откриване и доказване на българското минало на редица села. Такива експедиции пра-

¹⁰ Сведенията са на Д. Канавров, уредник в Градски музей – Балчик (6.06.2019, Балчик). За това той пише и във в-к *Балчик* (23–28.09.2010, бр. 33, 3).

¹¹ Вж. също Симеонова 2018, която прави научен анализ на преселването и адаптацията на добруджанци в Силистра, както и Великов–Пенев 2016, където събитията са предадени през родовата история.

вят не само потомци на преселници, но и общественици.¹² Документирани са най-вече надгробия и надписи в храмове. Някои добруджанци успяват да открият къщите на предците си, които са запазени¹³ – това е свидетелство за много добре съхранен и предаден на наследниците исторически спомен за родното.

Актьорите и проектите

Личностите и общностите, които реализират обзримите траектории на унаследяване в района на Добруджа, формират мрежи – това стана ясно в изследователския процес, когато се оказа, че всички видими актьори се познават и имат общи инициативи в една или друга посока. И все пак това са представители на местната власт, на научните среди, на медиите, политически лица, общностни лидери и проектни мениджъри. Ще дам само няколко кратки примера, за да илюстрирам огромното разнообразие. През юли 2011 г. в бившето село Еникьой (дн. Михаил Когълничану, обл. Тулча) е открита паметна плоча на Васил Левски, за да напомня, че през 1866–1867 г. той е бил учител там. Плочата е инициатива на Костадин Костадинов, тогава член на ВМРО (днес председател на Движение „Възраждане“, междувременно и директор на РИМ – Добрич). Преди това той снима филма „Забравена земя“, посветен на Северна Добруджа, в който извежда икономическите и културни загуби за България – плодородни площи, Онгъла, където е поставено началото на българската държавност, най-старите български църкви и манастири и пр. През 2016 г. е организатор на едно от откриванията¹⁴ на възстановения войнишки паметник в тулчанското село Аджи-гьол. Намирането, възстановяването и откриванията на паметника демонстрират богатата мрежа от актьори, която подобни следи и тяхното унаследяване създават – в експедицията участват учени от музеите в Тутракан и Добрич,¹⁵ включват се представители на Министерство на отбраната, и депутати от НФСБ, начело с тогавашния зам.-премиер Валери Симеонов.

¹² Напр. съвместната експедиция на директора на Исторически музей – Генерал Тошево Цветелина Христова, и кмета на с. Дъбовик, потомка на преселници, Стоянка Първева в Северна Добруджа през юни 2014 г. (разговор с Цв. Христова, Генерал Тошево, 3.06.2019).

¹³ Напр. Велин Нейчев, архитект (онлайн разговор, 29.05.2019), Маруся Костова, журналист (Балчик, 05.06.2019).

¹⁴ Паметникът е открит два пъти от различни актьори, съответно на 1 и на 2 октомври 2016 г. (разг. с Радослав Симеонов, София, 19.06.2019, съвм. с В. Воскресенски).

¹⁵ Радослав Симеоново от РИМ – Добрич и Петър Бойчев от РИМ – Тутракан (двамата автори на книгата *Те загинаха за Добруджа* (София: Гутенберг, 2016)).

Другата линия, която обединява различни актьори, са съборите – на българска и на румънска територия. Те се иницират от местните власти (напр. Събор на преселниците от Северна Добруджа, Ген. Тошево и Дъбовик), от неправителствени организации (Международен форум „Българско наследство“, организиран от едноименното сдружение в Балчик), по линия на проекти за трансгранично сътрудничество (например трансграничния фестивал „Добруджа с елек и престилка“¹⁶).

Някои изводи

Силните противоречия, непрекъснатото отвоюване на паметта за историческите събития в Добруджа от първата половина на ХХ в. доказват, че не са получили своето място в националния разказ, а остават **затворени в локуса** и значими само за него. Същевременно Добруджа не може да се включи в националния разказ с друго, освен със Стефан Караджа и Йордан Йовков, за което се полагат големи грижи чрез изграждане на материални свидетелства за паметта за тях. Местоположението на Онгъла не е доказано и предполагаемите останки от фортификационни съоръжения на практика не привличат посещения от България. Граничността на района – и в географски, и в исторически план – предполага **трансграничността** като практика на различни равнища. В този смисъл, траекториите на унаследяване в Добруджа са затворени в региона, центрични, но и трансгранични, полагачи пореден пласт в контакта Северна – Южна Добруджа и във всекидневните българо-румънски взаимодействия.

ЛИТЕРАТУРА

- Божидаров, Д. 2014, Добруджа – свобода и мъка. *Сега* 4972 – <old.segabg.com/article.php?id=696829> (посетен 11.06.2019).
- Великов, Г. – Пенев, Л. 2016, *Три добруджански рода*. София: Пенсофт.
- Габе, П. 1917, *Румъния в Добруджа. 1913–1916: анкета*. София: Държавна печатница.
- Габе, П. 1925, *Добруджанския въпрос в неговата същност*. София: авт. изд.
- Генов, Н. 1998, *Неделима Добруджа*. Добрич: авт. изд.
- Димов, В. 2012, *Добруджа: памет и песни*. Добрич: Матадор 74.
- Лебедова, Р. – Георгиев, Й. – Цанова, Ц. (съст.) 2017, *Съхранена памет: 75 години от подписване на Крайовската спогодба*. Силистра: Тибо.

¹⁶ Изпълняван от общините Добричка и Хършова по проект ROBG-456 „Хършова – Добрич. Заедно по красивия път на устойчивото развитие чрез трансграничната култура“ – <interregrobg.eu/bg/2-categorie-principala/419-rob-456.html> (посетен 11.06.2019).

- Петров, П. (съст. и ред.) 1994, *Научна експедиция в Добруджа, 1917 г.: Доклади на университетски и други учени*. София: УИ „Св. Климент Охридски“.
- Преброяване 1919 – Главна дирекция на статистиката на Царство България, 1923. *Общи резултати от преброяване на населението в Царство България на 31 декември 1910 г.* София: Държавна печатница.
- Симеонов, Р. 2014, Добруджа в превратностите на времето. Добруджанският въпрос в българо-румънските отношения (1878 – 1913). Достъпна на: ebridge.info/bg/statii/dobrudja-v-prevratnostite-na-vremeto-dobrudjanskijat-vypros-v-bylgarorumynskite-otnoshenija-1878-1913 (посетен 11.06.2019 г.)
- Симеонова, Н. 2018, *Пресеченият път на свободата Силистра 1940–1947*. Силистра: Ковачев.
- Трендафилова, М. 2017, *С Добруджа в сърцето*. Силистра: Ковачев.
- Участието – *Участието на българския военноморски флот в освобождението на Южна Добруджа през септември 1940 година*. Варна: Военноморски музей – Варна и Исторически музей – Балчик, 2010.
- Чумпилева, М. 2017, *Прокудени. Кн. 2. Преселени*. Силистра: изд. авт.
- Costea, M. 2019, Aplicarea tratatului româno-bulgar de la Craiova (1940). *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane »Gheorghe Șincai« al Academiei Române* 12, 267–275.
- Livezeanu, I. 2000, *Cultural politics in Greater Romania: Regionalism, nation building & ethnic struggle, 1918–1930*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Negoîță, C. 2014, Bulgarian irredentism in South Dobrudja. In: Boldea, I. (ed.) *Studies on literature, discourse and multicultural dialogue. Section: History and cultural mentalities*. Tîrgu Mureș: Arhipelag XXI Press, 93–98.
- Recensământul 1930 – *Recensământul general al populației româniei din 29 decembrie 1930, vol. 2: Neam; limbă maternă; religie, p. 1: Neam, limbă maternă*. București: Editura Institutului Central de Statistica, 1938.